

INSURGENT: EL VALENCIÀ HUITCENTISTE

Xaverio Ballester¹

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Resum: Encara que N. Fages havia publicat sos aforismes rurals en català (*Cartilla rural*, 1849), uns poquets anys més tart R. Brusola sentí la necessitat de traduir dita obra al valencià (*El amic dels Llauradors*, 1853). A pesar de l'evident afinitat de les dos llengües, la comparació entre abdos texts evidencia la falàcia de la tan a sovint cacarejada “unitat de la llengua”, tal com demostra la coherent falta d'equivalències llingüístiques i que resulta fàcilment detectable, en primera instància, en numerosos llocs paralels.

Paraules clau: traducció, català, valencià, Fages, Brusola.

Abstract: Although N. Fages had published some rural aphorisms in Catalan (*Cartilla rural*, 1849), shortly afterwards R. Brusola felt the need to translate this work into Valencian (*El amic dels Llauradors*, 1853). Despite the evident affinity of both languages, the comparison between one text and the other shows immediately the fallacy of the very often proclaimed “unity of the language”, as is demonstrated by the consistent lack of linguistic equivalence that one can easily and at first sight find in many parallel places.

Keywords: translation, Catalan, Valencian, Fages, Brusola.

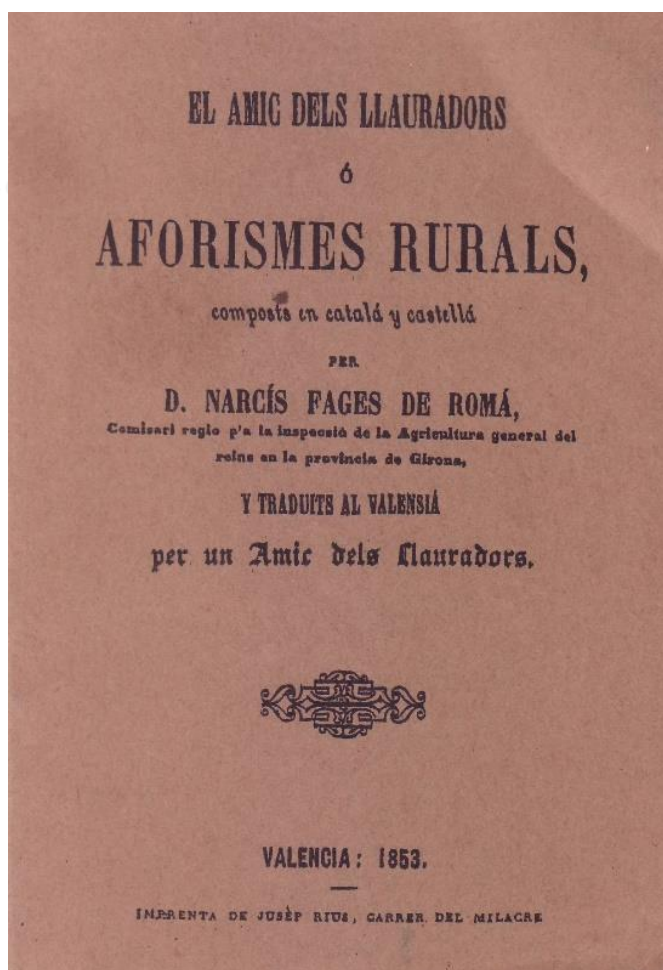
“Dels arbres no perdas fulla” [FAGES 1849a: 54]

Els primers texts valencians del s. XIII amostren ya un notable caràcter divergent dins del subgrup o *tronc* llingüístic occitànic general en presentar molts elements idiosincràtics i peculiars de l'històrica llengua valenciana. Aixina, per eixemple, el primer textet valencià hui documentat, el nomenat “Taules de menjar” (1253), conté dos vegades un *sancer[s]* (del llatí *sinceru*— ‘pur – íntegre’) que serà ya sempre la forma valenciana tradicional, històrica i regular. Este procés evolutiu apareix ya perfectament arrematat i consolidat en el s. XIX, quan mos trobem en una llengua completament autònoma, sobirana i independent. Per sòrt, contem en moltíssims documents de l'època —a sovint escandalosament *tunejats*, *borronejats* en garramanchos, *corregits* i *normalisats* (o siga: ‘denormalisats’) pels cínics i gamberrots de l'història— que acrediten esta personalitat pròpia de la llengua valenciana. Un document especialment útil és la traducció de Román Brusola y Briau en 1853 d'un text escrit en català pel seu amic Narcís Fages de Romà en 1849, traducció que evidencia el caràcter,

¹ L'autor és Catedràtic de Filologia Llatina de l'Universitat de València des de 1998.

digam, ya no només divergent sino definitiva i esbarraladament insurgent de la llengua valenciana.

La traducció contemporànea entre llengües molt afins és, per obvis motius d'economia, un fet prou excepcional i més encara si es tracta d'obres no especialment destacades o importants. La traducció al valencià publicada en 1853 —de manera anònima firmada per “un Amic dels Llauradors” en el títol de l'obra i per l'acrònim R.J.B. en la noteta final— de la “Cartilla Rural”, publicada poc abans, en 1849, i escrita en català pel gironí Fages, constituïx u dels pocs casos de traducció pràcticament coetànea, ya que, quan es tracta d'obres separades per sigles, és prou normal l'adaptació d'obres antigues a la llengua contemporànea.

No deuria sorprendre tant a alguns que el llarc títol de la versió valenciana rese: *El amic dels llauradors ó Aforismes rurals, composts en catalá y castellá per D. Narcís Fages de Romá, Comisari regio p'a la inspecció de la Agricultura general del reine en la provincia de Girona y traduits al valencià per un Amic dels Llauradors*. A banda d'unes atres qüestions, el títol indica clarament que l'obreta havia segut composta originalment en català i en castellà. En efecte, en el mateix any de 1849 havien aparegut les dos versions, en català [FAGES 1849a] i en castellà [FAGES 1849b]. Certament, com és fàcil comprovar, la traducció de BRUSOLA [1853] se fa, en efecte, partint de les dos versions: a voltes se seguix més de prop la versió castellana i a voltes la catalana, com, per una atra banda, la morfosintaxis del títol deixa cómodament interpretar. Queda, en tot cas, en peu l'evidència innegable de que Brusola sentí que per al llector valencià parlant de la seua época les dos versions, la catalana i la castellana de Fages, resultaven inapropiades.

La traducció de Brusola ha concitat escassíssima atenció, segurament de manera immereixcuda, puix presenta diversos aspectes ben rellevants. En la bibliografia acadèmica formal pràcticament a soles se localisa en alguna facilitat l'estudi fonamentalment historiogràfic—per aixina dir— de RAFANELL [1988], qui despectivament descriu l'obreta com a “hipotètica traducció valenciana” [RAFANELL 1988: 84].

Segons RAFANELL [1988: 89] les diferències entre el text català i el valencià serien majorment explicables per l'influència de la versió espanyola, és dir: per la dependència del text de base en castellà, circumstància eixemplificà en a penes 15 castellanismes del valencià. En definitiva, a la qüestió crucial del *fet diferencial* pròpiament llingüístic RAFANELL [1988: 89] dedica a penes una pagineta, lo que suggerix que les diferències llingüístiques entre els dos texts se llimiten a una quinzena de veus castellanisades i poquet, molt poqui més. Com ara mateixa vorem, és esta una apreciació que de cap manera s'ajusta als fets empírics i constatables, perque són centenars i centenars i centenars i centenars... les diferències de tot tipu —ortogràfiques, fonològiques, morfològiques, sintàctiques, lèxiques i semàntiques— entre les dos versions i, com també esperem mostrar, estes diferències són ademés qualitativament coherents —en molt poques i justificables excepcions— coherents no solament dins del propi text de Brusola sino també dins del valencià de l'època i del valencià tradicional i genuí en general. Per a l'estudiós català, per tant, pràcticament només l'us de castellanismes —i “castellanismes fantasmés” moltes voltes [RAFANELL 1988: 89]— en el valencià de l'època justificaria la traducció a la llengua valenciana per l'*amic* Brusola, per més que el text de Fages tampoc estiga exent, per cert, d'un bon grapat de castellanismes: *adelantaments* [VI], *antes* [VII i 54], *aplausu* [IX], *potser aquí* [pàssim], *carinyo* [XI], possiblement *dar* [60, 66 i 95], *deber* [118], *enter* [23, 55 i 86], *fecundo* [30 n1], *ir* [25], *llamarada* [XII], possiblement *medi* [XII, 26, 35, 40 i 52 n1], *menos* [pàssim], *oxígeno* [90 n1], *quitar* [49, 71 i 72], *riego* [67, 71, 72 i 73], *rumbo* [VII], *sangrar* [71], *sufrir* [97 i 101], *tarea* [18 n1], el substantiu *un*

[68], *volúmen* [10]... a banda dels endèmics castellanismes morfològics del català com ara la desinència verbal *-o* de la primera persona del singular o probablement el sufix nominal *-esa*. Aixina les coses i buscant preservar, com fa Rafanell, l'unitat de *destino en lo universal* de la llengua catalana, podríem també mosatros fantasejar especulativament i dir que l'intenció de Brusola en fer sa traducció era... evitar la quinzeneta —o més— d'*infectes* castellanismes del català de Fages.

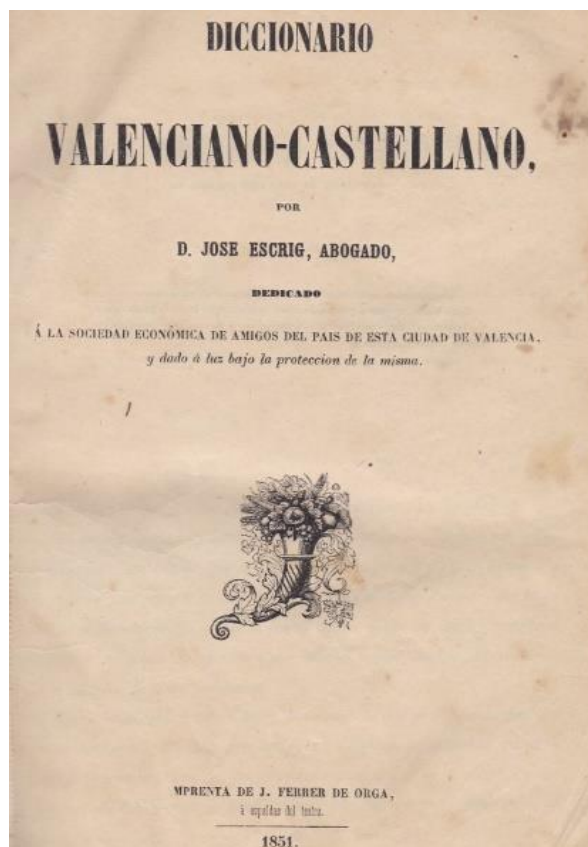
La comparació entre el dos texts i les dos llengües és estimulante perquè clarament certifica i acredita ja per a 1853 l'existència de la majoria de les nombroses diferències, qualitatives i quantitatives, de tot tipus existents entre el català i valencià moderns. En l'aspecte quantitatiu i a l'hora d'establir estadístiques sobre els *comparanda* ha de tindre's molt en cònter l'important detall de que el text català presenta prou més material que no el valencià, ja que este no conté ni pròlec ni conclusió i ademés el número i extensió de les notes en Brusola no solament són menors, sino que estan escrites en castellà, lo que impedeix en realitat la comparació dels texts en prosa. I això a pesar de que el text vernàcul de Román Brusola en sos 1773 versos és més llarg que el corresponent de Fages de Romà —o *Romá*, com escriu ell mateixa [FAGES 1849a: 122]— en els seus 1567 versos.

En realitat, la quinzena de castellanismes que Rafanell senyala com a principal diferència entre el català oriental de Fages i el valencià central de Brusola s'*acompanyen* de miríades de diferències grafemàtiques —indicadores d'una tradició escriturària ja prou consolidada i autònoma per a les dos llengües— fonològiques, morfològiques, sintàctiques, lèxiques i semàntiques d'orde molt divers, les quals de modo general són molt congruentment reflectides en una i altra obra.

Ací i a l'espera de la publicació d'un estudi molt més ample, detallat i profund, presentem a soles un avanç —això només: un chicotet avanç— d'aquelles diferències pròpiament llingüístiques —*id est*: llevat de les diferències grafemàtiques— més fàcilment identificables per resultar senzillament la traducció literal o semiliteral —no cal oblidar que estem davant de versificació rimada— del corresponent vers en

català. És dir: no arrepleguem tots els casos a on de manera sistemàtica el text valencià presenta, per exemple, formes com ara *aina, atre, en, este, faena, hui, llunt, ya, yo, vore...* formacions nominals en *-ea* o verbals en *-ix...* etc. i el català respectivament *eina, altre, ab, aquest, feina, avui, lluny, ja, jo, veure...* formacions en *-esa* o en *-eix* etc. sino només aquells casos a on és evident que la paraula valenciana representa la traducció —o en alguna ocasió: manca de traducció o d'equivalència (*uerbi gratia*: valencià *a* – català *0*, català *hi* – valencià *0...*)— de la corresponent forma catalana. En tot cas, els números i els fets lingüístics implicats parlen i inclús, diríem, clamen i peroren per sí mateixa.

Per a acreditar igualment la genuïtat del valencià de Brusola contem además en el comprovant que nos ofereix la rica tradició lexicogràfica del valencià al llarg de tot el s. XIX. Certament les primeres agressions al caràcter propi i autònom del valencià acompanyades d'explícits intents anexionistes començaran a les darreries del s. XIX, pero es manifestaran en autèntica virulència sols a partir dels anys 30 del passat segle i aixina dasta l'actualitat. Estos numerosos diccionaris refrenden el caràcter valencià de la llengua gastada per Brusola, en concret: el dialecte central o apichat, el més important qualitativament i quantiva de les parles valencianes i segurament el més idiosincràtic i identificatiu, encara que, no contrastant, siga hui el més reprimit, perseguit, vetat i censurat. En eixe sentit té tota la raó RAFANELL [1988: 87] quan parla d'una “traducció entre dialectes”. Entre estos *additamenta* lexicogràfics ham de mencionar —i no solament per la seua intrínseca importància: el primer gran diccionari valencià, sino també per l'oportuna coincidència cronològica— l'obra del juriste edetà José Escrig en sa primera edició [ESCRIG 1851].

REVISTA DE LA SOCIEDAD DE ESTUDIOS DE LENGUA Y LITERATURA

El voluminós *Diccionario* d'Escrig alcançà pronte una sòrt de *status* de diccionari oficial i de la seua *auctoritas* i prestigi mos dona alguna idea el fet de que la seua publicació vingué acompanyada per una recomanació de la seua adquisició per a tots els ajuntaments valencians en una real orde firmada per la reina Isabel II.

REAL ORDEN

de 8 de enero del corriente año 1851, comunicada á los Sres. Gobernadores civiles de las provincias de Alicante, Castellon y Valencia, y circulada por estos á los Ayuntamientos de las mismas.

El Excmo. Sr. Ministro de la Gobernacion del Reino, con fecha 8 de enero me dice de Real órden lo que sigue :—S. M. la REINA se ha servido mandar que recomiende V. S. á los Ayuntamientos de esa provincia la suscripcion del DICCIONARIO VALENCIANO-CASTELLANO que ha redactado D. José Escrig, cuyo importe les será abonado en sus respectivas cuentas como gasto voluntario. De Real órden lo digo á V. S. para los efectos espresados.

Per al huitcents contem, en efecte, en una notable cantitat de diccionaris i en algun esbós gramatical, pero també, a banda d'això, en una *fotracà* de texts, els quals en molts casos reflectixen, com sabem, fidelment la parla popular, la qual apareix recollida en *joguets* o peces còmiques que a sovint representen realistes situacions de fort costumisme. El dèneu certament pot ser qualificat d'*ætas argentea* de la lliteratura valenciana i, per sòrt per als objectius ací perseguits, una edat d'or, en lo tocant a la lliteratura valenciana popular. Puix be, en tot eixe quantiós material podem pacíficament comparar el valencià de Brusola, advertint ja ací de bestreta que efectivament sa llengua correspon al valencià de sa época —molt poc diferent, per cert, del valencià real actual— tal com, per lo demés, era d'esperar per a un traductor el qual principal objectiu llògicament era ser ben entés pel poble al que es dirigia. I més encara...

Per una atra banda, el sigle dèneu pot també ser qualificat d'una atra *aurea ætas* per la lexicografia valenciana per la cantitat de vocabularis i diccionaris escrits, encara que no sempre publicats. Com a obres més significatives podríem citar les del desconegut C.M.G. de 1825 editat per RIBERA [2015], PASTOR [1827], LAMARCA [1839], el català ROSANES [1864],

CABRERA [1868], l'inèdit de Pla [MARTINES 2000], o el dos volums de MARTÍ [1891]...

Ya que els principals i més rellevants fets parlen per sí mateixa, se llimitarem ací a expondre les diferències més fàcilment detectables entre el text català i el valencià, diferències que *aconsellaven* la traducció d'una llengua a l'atra. Com ara mateixa vorem, tals diferències no es llimiten ad aquella quinzena de castellanismes —algú inclús sense cap tradició en valencià: *enserra* [BRUSOLA 1853: 5], per eixemple, còpia de l'espanyol *encierra* [FAGES 1849b: 1], és un autèntic hàpax— sino que comprenen tots els registres i nivells que podem esperar per a dos llengües afins, com verbigràcia el gallec i el portugués, pero també ya perfectament autònomes, sobiranes i independents.

Recapitem, puix, ací en indicació de la pàgina pertinent aquells *loci similes* o *paralleli* a on trobem diferències entre el text original català de FAGES [1849a] i la versió valenciana de BRUSOLA [1853]. Serien provisionalment els següents 419 llocs:

FAGES 1849a	BRUSOLA 1853
<i>Deixan los fems dissipats</i> 47	<i>Deixen als fems disipats</i> 37
<i>No presses may lo caball</i> 60	<i>May apretes al caball</i> 46
<i>Quant l' euga vols fer cubrir</i> 60	<i>Si á l'egua vòls fer cubrir</i> 47
<i>Fica lo lladre al granér</i> 19	<i>Fica al lladre en el graner</i> 18
<i>Puix á mes del molt gastar</i> 24	<i>Perqu' además de gastar</i> 15
<i>Alternen ab las fibrosas</i> 39	<i>Altèrnen en les fibrosas</i> 28
<i>Guarda relació ab los fems</i> 45	<i>Guarda relasió en los fems</i> 34
<i>Ab tot arbre resinós</i> 78	<i>En el ábre resinós</i> 63
<i>Ab pisó y argila dura</i> 103	<i>En pisó y argila dura</i> 91
<i>De no, veurás ab dolor</i> 103	<i>Si no, vorás en dolor</i> 91
<i>Lo que sembra ab sembradora</i> 34	<i>El que sembra en sembradora</i> 24
<i>Engreixa ab menos menjar</i> 63	<i>L'ull del amo en meng menjar</i> 49
<i>Ab poca aigua es més regat</i> 66	<i>En meng aigua está regat</i> 53
<i>Puix l' arbre ab sa vestidura</i> 74	<i>Pos l' abre en sa vestidura</i> 59
<i>mes no ho fassas ab duresa</i> 114	<i>Mes no ho fases en durea</i> 108
<i>En lo tercer s' aclareixen</i> 85	<i>En el terser s' aclarixen</i> 71
<i>Queda dins terra afogada</i> 39	<i>Queda en la tèrra ofegada</i> 29
<i>D' una, ó d' altra qualitat</i> 65	<i>D' una ó atra calitat</i> 52
<i>L' altre s' pot vendre millor</i> 62	<i>L' atre es vendrá millor</i> 48
<i>Quant mes ampla l' clot farás</i> 76	<i>Cuant mes ample el clòt farás</i> 61
<i>Anomená agricultor</i> 16	<i>Apellidá agricultor</i> 5
<i>Qui no tinga bona arada</i> 33	<i>En mal aladre farás</i> 23
<i>No digas mal de l' arada</i> 33	<i>No critiques un aladre</i> 23
<i>Deixa reposar l' arada</i> 35	<i>Tin l' ladre [sic] molt guardat</i> 24
<i>Cap arada hi tocará</i> 87	<i>Sòls l' aladre estiga quet</i> 73

<i>Guarda bè una bona arada</i> 108	<i>Tin un aladre guardat</i> 104
<i>Puix l' arbre ab sa vestidura</i> 74	<i>Pos l' abre en sa vestidura</i> 59
<i>Mes si es d' arbre delicat</i> 75	<i>Mes si es d' ábre delicat</i> 60
<i>Al arbre bort fructuós</i> 79	<i>L' ábre bort fa fructuós</i> 65
<i>Dels arbres no perdas fulla</i> 54	<i>Dels abres la fullarasca</i> 42
<i>Qui bons arbres vol lograr</i> 75	<i>Qui bòns ábres vòl lograr</i> 60
<i>Dels arbres la trasplantada</i> 76	<i>Dels ábres la trasplantada</i> 61
<i>D' arbres, sí, molts destructors</i> 79	<i>Hiá dels ábres destructors</i> 64
<i>Dels arbres quant empelteu</i> 80	<i>Dels ábres cuant empèlteu</i> 65
<i>Entre arenas la del mar</i> 48	<i>Entre arenes la del mar</i> 38
<i>Y l' arrel no pudrirá</i> 84	<i>Y l' arrail no podrixca</i> 70
<i>L' arrel tambe escapsarás</i> 84	<i>Y els arraills retallats</i> 70
<i>Lo blat deu ser arrelát</i> 40	<i>Tinga el blat arrailets</i> 30
<i>Las arrels poden guiar</i> 39	<i>Les rails t'han de guiar</i> 28
<i>Arrels verticals</i> 39 n1	<i>Arrails verticals</i> 28
<i>Las arrels ja l' buscarán</i> 88	<i>Les rails ya l' buscarán</i> 74
<i>Mes li asseguras la vida</i> 78	<i>Mes li asegures la vida</i> 64
<i>Cada aucell se fa son niu</i> 29	<i>Cada pardal fa son niu</i> 20
<i>Tot aucell ne fa repás</i> 39	<i>La menjen els taulains</i> 29
<i>No basta per avansar</i> 106	<i>No t bastará p' alvansar</i> 102
<i>Lo que avuy fer se podrá</i> 109	<i>Lo que fer huí tens á má</i> 99
<i>Que axís quant se vol cullir</i> 94	<i>Qu' així cuan s'han de collir</i> 79
<i>Mes axó no t' fassa por</i> 73	<i>Pero aixó no et deu fer pòr</i> 58
<i>Que en axó dicat la lley</i> 80	<i>Qu' en aixó dicta la lley</i> 66
<i>En axó está tot lo tacto</i> 81	<i>En això está tot lo tacte</i> 67
<i>Que ser en axó indulgent</i> 114	<i>Qu' en aixó ser indulgent</i> 108
<i>La terra que va baixant</i> 97	<i>La tèrra que vá abaixant</i> 82
BATRER 43	BATRE 32
<i>Sens dubte lo tracta bè</i> 48	<i>No hiá ducte el tracta bé</i> 37
<i>De mesclar las terras bè</i> 48	<i>En mesclar les tèrres bé</i> 38
<i>Un gran bè l' Govern faria</i> 61	<i>Un gran bé el gobèrn faria</i> 47
<i>Comprar bè vol cert talent</i> 63	<i>Comprar bé vòl sèrt talent</i> 49
<i>No sab lo bè que ha trobat</i> 108	<i>No sap el bé qu'ha trobat</i> 103
<i>Hi va molt bè l' oliver</i> 83	<i>Li vá molt bé a la olivera</i> 69
<i>Si empero bè ho dirigeix</i> 98	<i>Pero si bé el dirigix</i> 88
<i>Aplanarla bè procura</i> 103	<i>Aplanarla bé procura</i> 91
<i>Qui logra tancarla bè</i> 110	<i>Qui lògra tancarla bé</i> 94
<i>Que 's de tontos bescantar</i> 34	<i>Qu' es de tontos reprobar</i> 24
<i>Sense bestias no hi ha fems</i> 26	<i>Sense animals no hiá fems</i> 36
<i>Si cal bestias per llaurar</i> 46	<i>Si animals tens p'a llaurar</i> 36
<i>Deixa el branqueix repartit</i> 79	<i>Escampat deixa el ramaje</i> 64
<i>En lo quart quatre branquetas</i> 85	<i>Cuatro rames p'á que creixquen</i> 71
<i>La butxaca furadada</i> 107	<i>La boljaca foradada</i> 102
<i>Que no tinga calca taca</i> 63	<i>Que no tinga alguna flaca</i> 49
<i>En terreno calsinal</i> 92	<i>De terreno calcinós</i> 78
<i>Puix lo camp que 's ben llaurát</i> 35	<i>Uns pòcs campets ben llaurats</i> 20
CAPITOL I 15	CAPITUL I 5
CAPITOL II 28	CAPITUL II 8
CAPITOL III 45	CAPITUL III 19
CAPITOL IV 57	CAPITUL IV 34
CAPITOL V 64	CAPITUL V 45
CAPITOL VI 71	CAPITUL VI 54
CAPITOL VII 74	CAPITUL VII 56

<i>CAPITOL VIII 82</i>	<i>CAPITUL VIII 59</i>
<i>CAPITOL IX 91</i>	<i>CAPITUL IX 68</i>
<i>CAPITOL X 98</i>	<i>CAPITUL X 77</i>
<i>CAPITOL XI 100</i>	<i>CAPITUL XI 83</i>
<i>CAPITOL XII 105</i>	<i>CAPITUL XII 87</i>
<i>Fent que no trobe catau 104</i>	<i>Ni qu'en l'era tròven cau 92</i>
<i>Las castas va separant 93</i>	<i>Les castes ves separant 79</i>
<i>Quant caurer la grana s' veu 75</i>	<i>Cuant del ábre caure es veu 60</i>
<i>Col-locant exàctament 81</i>	<i>Colocant exactament 67</i>
<i>Lo qui mal la condueix 91</i>	<i>Es que mal la conduix 77</i>
<i>Que axís quant se vol cullir 94</i>	<i>Qu'així cuan s'han de collir 79</i>
<i>Las cullitas alternant 38</i>	<i>Son collites alternaes 27</i>
<i>Col-locant exàctament 81</i>	<i>Colocant exactament 67</i>
<i>Los dos líbers en contacto 81</i>	<i>Els dos líbers en contacte 67</i>
<i>Coneixements molt cabals 113</i>	<i>Coneiximents molt cabals 96</i>
<i>Dintre la cort lo menjar 58</i>	<i>Dins l'estable alimentat 46</i>
<i>Sa cort deus ben empedrar 102</i>	<i>La porquera has d'empedrar 91</i>
<i>En las corts lo bestiar 101</i>	<i>En el estable el bestiar 90</i>
<i>No deixes lo bon costum 21</i>	<i>No deixes bona costum 11</i>
<i>Qui la deixa molt cobar 89</i>	<i>Si les deixes recalfar 75</i>
<i>Mil cucas t' hi farán guerra 104</i>	<i>Y mil cucs qu'et farán guèrra 92</i>
<i>Cada any cullita hi haurá 88</i>	<i>Collita cada añ haurá 75</i>
<i>Es quant la conve dallar 69</i>	<i>Es quant te convé segar 55</i>
<i>Mes vigor al brot darás 95</i>	<i>De mes fòrsa brot tindrás 80</i>
<i>Deixan los fems dissipats 47</i>	<i>Deixen als fems disipats 37</i>
<i>Si del gram deixas fillols 97</i>	<i>Si del gram deixes fillòls 82</i>
<i>Si deixas toba la terra 104</i>	<i>Si deixes tòva la tèrra 92</i>
<i>Y vaja al llit lo derrer 113</i>	<i>Y anar al llit el darrer 96</i>
<i>No la deixes de desar 107</i>	<i>El aladre deus guardar 104</i>
<i>Té deslliuran d' abstinencia 106</i>	<i>Te lliuren de la abstinencia 102</i>
<i>Deu quedar desmenussát 35</i>	<i>Ha d'estar desmenusada 25</i>
<i>Dintre la cort lo menjar 58</i>	<i>Dins l'estable alimentat 46</i>
<i>Si va en dintre ó pèl costat 97</i>	<i>Que si vá dins ó al costat 82</i>
<i>Si empero bè ho dirigeix 98</i>	<i>Pero si bé el dirigix 88</i>
<i>Deixan los fems dissipats 47</i>	<i>Deixen als fems disipats 37</i>
<i>Dolent oli vol menjar 89</i>	<i>Oli mal t'han de donar 75</i>
<i>No t' reque donchs mes gastar 60</i>	<i>No t' dòlga pues mes gastar 47</i>
<i>Al cultiu donan augment 18</i>	<i>Al cultiu donen creixcuda 8</i>
<i>Sens dubte lo tracta bè 48,</i>	<i>No hiá ducte el tracta bé 37</i>
<i>No es dubtosa la sentència 27</i>	<i>No es ductosa la sentència 6</i>
<i>Mes no ho fassas ab duresa 114</i>	<i>Mes no ho fases en durea 118</i>
<i>Tant del fret com del calor 81</i>	<i>De la fret y la calor 66</i>
<i>D' horticultura elements 98</i>	<i>Son del hòrt els elemens 87</i>
<i>Embardissantlo en seguida 78</i>	<i>Y engabarranlo en seguida 64</i>
<i>Si en lo camp l'aigua s'embassa 25</i>	<i>Si en lo camp l'aigua s'embasa 16</i>
<i>La terra no s' empobreix 45</i>	<i>Que may el camp emprobix 35</i>
<i>Qui en tot dia vol gastar 106</i>	<i>Pá tots els dies gastar 102</i>
<i>En tot dia deu guanyar 106</i>	<i>Deus tots els dies guañar 102</i>
<i>Engreixa ab menos menjar 63</i>	<i>Engròsa mes al bestiar 49</i>
<i>Tot engreixará al baco 60</i>	<i>Tot fará gros al porquet 49</i>
<i>Malament s' enredará 20</i>	<i>Malament s'enredará 10</i>
<i>Mentres lo fems l' enriqueix 45</i>	<i>Si l'abòno l'enriquix 35</i>
<i>Lo que' encara han d' ensajar 34</i>	<i>Lo qu'está per ensayar 24</i>

<i>Ja los anirá enterrant 97</i>	<i>Ya anirá el ceps soterránt 82</i>
<i>Quant la terra es molt gelada 35</i>	<i>Cuant el camp está gelat 24</i>
<i>Si lo terreno es pendent 56</i>	<i>En camp qu'estiga pendent 44</i>
<i>Fenthi prat s' es reposada 64</i>	<i>Fenlo prat está descansat 52</i>
<i>Ab poca aigua es mes regat 66</i>	<i>En meng aigua está regat 53</i>
<i>La vinya que 's descuidada 97</i>	<i>Viña qu'está descuidada 81</i>
<i>Trenta pams, sent ben podats 99</i>	<i>Han de estar els ben podats 88</i>
<i>Prompte será arruïnada 97</i>	<i>Pronte estará arruïnada 81</i>
<i>L' escriurer, llegir, contar 113</i>	<i>Deu l'escriure y el contar 96</i>
<i>Un bon pare has d' escullir 60</i>	<i>Un bòn pare has de escollir 47</i>
<i>No hi esmerses molt arjant 23</i>	<i>No gasta molt el prudent 14</i>
<i>Puix essent massa exígent 25</i>	<i>Que sent tú masa exigent 17</i>
<i>Estalvían grans multuras 98</i>	<i>Aforren moltes moltures 87</i>
<i>Puix si ets bon cultivador 73</i>	<i>Si eres bòn cultivador 58</i>
<i>Quant l' euga vols fer cubrir 60</i>	<i>Si á l'egua vòls fer cubrir 47</i>
<i>Dels aucells els excrements 51</i>	<i>Els escrements del bestiar 41</i>
<i>Sovint deurá exêrcitar 113</i>	<i>Asovint eixersitar 96</i>
<i>Si fas un experiment 22</i>	<i>Si fas un esperiment 12</i>
<i>Clima, terra, exposició 23</i>	<i>Clima, tèrra, esposisió 13</i>
<i>No empero massa exposats 83</i>	<i>Mes no en puestos esposats 68</i>
<i>No li plau res extremat 82</i>	<i>No li agrá res estremat 68</i>
<i>Tota eyna deus arreglar 107</i>	<i>Les aïnes arreglar 105</i>
<i>Fassas l'amo reservat 102</i>	<i>Fasas l'amo reservat 91</i>
<i>Mes no ho fassas ab duresa 114</i>	<i>Mes no ho fases en durea 118</i>
<i>Val millor que l' femaró 50</i>	<i>Es molt millor qu'el femer 39</i>
<i>Junt al fems no deu estar 25</i>	<i>Pròp del fem no deus posar 17</i>
<i>Si lo fems vols ben pudrit 48</i>	<i>Si vòls el fem ben pudrit 37</i>
<i>Alternen ab las fibrosas 39</i>	<i>Altèrnen en les fibroses 28</i>
<i>Y fins per ser sabater 20</i>	<i>Y hasta p'a ser sabater 10</i>
<i>En manar tingas firmesa 114</i>	<i>En manar tingues firmea 107</i>
<i>las que forman un cos 39 n1</i>	<i>les que formen un còs 28 n</i>
<i>Si vols cullir forsa blat 64</i>	<i>Molt de blat, sèrt, cullirá 51</i>
<i>No lo plantes en fondals 83</i>	<i>No la plantes en clotaes 68</i>
<i>Tant del fret com del calor 81</i>	<i>De la fret y la calor 66</i>
<i>Com lo porch ama furgar 102</i>	<i>Com al pòrch li agrá fosar 91</i>
<i>No sembreu sense goret 40</i>	<i>No sembres sense guarét 29</i>
<i>mes ó menos gruixuts 39 n1</i>	<i>mes ó meng prims 28 n</i>
<i>Que l's gustos no son iguals 67</i>	<i>Que no tenen gusts iguals 53</i>
<i>Que no hi sia aficionat 19</i>	<i>Que no siga aficionat 9</i>
<i>No hi vajas precipitat 23</i>	<i>No vajes precipitat 13</i>
<i>Fes que no hi estiga massa 25</i>	<i>No deixes que estiga masa 16</i>
<i>Lo que hi va precipitat 42</i>	<i>No vajes precipitat 31</i>
<i>Poch á poch hi deus anar 49</i>	<i>Poquet á pòch has de anar 38</i>
<i>Fenthi prat s' es reposada 64</i>	<i>Fenlo prat está descansat 52</i>
<i>No hi deixe de fer plantiu 74</i>	<i>No deixes de fer plantada 59</i>
<i>Hi va molt bè l' oliver 83</i>	<i>Li vá molt bé a la olivera 69</i>
<i>S' hi fa tambe molt hermós 83</i>	<i>També se fá molt hermosa 69</i>
<i>Cada any cullita hi haurá 88</i>	<i>Collita cada añ haurá 75</i>
<i>Lo cep s' hi fa molt hermós 92</i>	<i>La viña se fará hermosa 78</i>
<i>Que l' erba no hi puga eixir 103</i>	<i>Que no puga erba criar 91</i>
<i>La rata prompte hi fa niu 104</i>	<i>La rata pronte fa niu 92</i>
<i>Lo talp sens ulls també hi viu 104</i>	<i>Sego el talp també allí viu 92</i>
<i>Mil cucas t' hi farán guerra 104</i>	<i>Y mil cucs qu'et farán guèrra 92</i>

<i>Tot hi dona utilitat 112</i>	<i>Pues tot dona utilitat 101</i>
<i>No hi deixes de parar ment 116</i>	<i>Pensau ben madurament 95</i>
<i>L' hortelà poch instruít 98</i>	<i>L' hortolá pòch instruit 87</i>
<i>Es dócil é intel-ligent 59</i>	<i>Dòcil será é inteligent 46</i>
<i>Los dos ireu malament 25</i>	<i>Tots anireu malament 17</i>
<i>Com sempre iria absorbint 73</i>	<i>Com sempre estará absorvint 58</i>
<i>¡Ja veurás quin hermós blat! 70</i>	<i>Ya vorás qu'hermosos blats 55</i>
<i>Quant l' ull ja vol reventar 75</i>	<i>Cuant l'ull ya vòl reventar 60</i>
<i>Las arrels ja l' buscarán 88</i>	<i>Les rails ya 'l buscarán 74</i>
<i>Ja los anirá enterrant 97</i>	<i>Ya anirá el ceps soterránt 82</i>
<i>Passat lo mes de Janer 79</i>	<i>Pasat el mes de Jiner 64</i>
<i>Més producte que en Janer 88</i>	<i>Mes producte que en Jiner 75</i>
<i>Passat lo mes de Janer 93</i>	<i>Pasat el mes de Jiner 79</i>
<i>En jorn que no pots llaurar 107</i>	<i>Dia que no's pòt llaurar 105</i>
<i>Alternen ab las fibrosas 39</i>	<i>Altèrnen en les fibrosas 28</i>
<i>Las ramas deus aclarir 77</i>	<i>Les rames deus aclarir 62</i>
<i>Las arrels ja l' buscarán 88</i>	<i>Les rails ya 'l buscarán 74</i>
<i>Las castas va separant 93</i>	<i>Les castes ves separant 79</i>
<i>Las tiras deuhén distar 96</i>	<i>Les tireres ben plantaes 81</i>
<i>Sent d' herba leguminosa 50</i>	<i>En el prá lleguminós 40</i>
<i>Que l'oli vol limpiesa 101</i>	<i>L'òli vòl molta limpiea 90</i>
<i>Y llavors son produhít 83</i>	<i>Y entonses el resultat 69</i>
<i>Mes en terreno lleuger 73</i>	<i>Pero en terreno llaujer 58</i>
<i>En lo terreno lleuger 83</i>	<i>En la tèrra qu'es llaujera 69</i>
<i>Lleve s' sempre lo primer 113</i>	<i>S'ha d'alsar sempre el primer 96</i>
<i>De las terras lo valor 23</i>	<i>De les tèrres el valor 14</i>
<i>Lo que sembra ab sembradora 34</i>	<i>El que sembra en sembradora 24</i>
<i>XARCOLAR Y TENIR LO CAMP NET 41</i>	<i>BIRBAR Y TINDRE EL CAMP NET 30</i>
<i>Si lo fems vols ben pudrit 48</i>	<i>Si vòls el fem ben podrit 37</i>
<i>Sia ja lo fret passat 75</i>	<i>Cuant el fret haja pasat 60</i>
<i>Passat lo mes de Janer 79</i>	<i>Pasat el mes de Jiner 64</i>
<i>Lo clima empero es lo Rey 80</i>	<i>El clima, pues es el rey 66</i>
<i>En lo dia que 's plujós 80</i>	<i>En el dia qu'es plujós 66</i>
<i>En lo segon sols se toca 85</i>	<i>En el segon se derròca 71</i>
<i>En lo tercer s' aclareixen 85</i>	<i>En el terser s'aclarixen 71</i>
<i>No l's toques en lo any primer 86</i>	<i>No 'ls tòques el primer añ 72</i>
<i>Passat lo mes de Janer 93</i>	<i>Pasat el mes de Jiner 79</i>
<i>Podrás plantar lo primer 93</i>	<i>Has de plantar el primer 79</i>
<i>Lo vinyader avisat 94</i>	<i>El viñater avisat 79</i>
<i>Quant mes gran lo clot farás 95</i>	<i>Cuant mes gran el clòt farás 80</i>
<i>Queda lo cep mal armat 97</i>	<i>Queda el cep molt mal armat 82</i>
<i>Si no t' fas pas lo planter 99</i>	<i>Si no te fas el planter 88</i>
<i>No entres lo gra gens humit 111</i>	<i>No entres el grá gens humit 94</i>
<i>Lo trull net, fora peresa 101</i>	<i>El trull net, ¡fòra perea! 90</i>
<i>Lo paller cal apartar 101</i>	<i>El paller llunt de la casa 90</i>
<i>En las corts lo bestiar 101</i>	<i>En el estable el bestiar 90</i>
<i>Lo talp sens ulls també hi viu 104</i>	<i>Sego el talp també allí viu 92</i>
<i>No sab lo bè que ha trobat 108</i>	<i>No sap el bé qu'ha trobat 103</i>
<i>Lleve s' sempre lo primer 113</i>	<i>S'ha d'alsar sempre el primer 96</i>
<i>No entres lo gra gens humit 111</i>	<i>No entres el grá gens humit 94</i>
<i>Y vaja al llit lo derrer 113</i>	<i>Y anar al llit el darrer 96</i>
<i>Unitat en lo poder 114</i>	<i>Unitat en el poder 108</i>
<i>Danya al empelt lo rigor 81</i>	<i>Danya al empèlt la rigor 66</i>
<i>com los naps, rabas etc. 39 n1</i>	<i>com els naps, rabes, etc. 39 n</i>

<i>Per los rius cap á la mar</i> 71	<i>Per els rius capa la mar</i> 56
<i>Los dos lbers en contacto</i> 81	<i>Els dos líbers en contacte</i> 67
<i>Los traballs dirigirá</i> 113	<i>Els treballs dirigirá</i> 96
<i>No negues may los jornals</i> 117	<i>May negues els teus jornals</i> 16
<i>Per los camins vehinals</i> 117	<i>Pera els camins veinals</i> 16
<i>Vaja á terra l' mamador</i> 79	<i>A tèrra vaja el chupó</i> 64
<i>Sos mamadors ben plantats</i> 83	<i>Perqu'el chupó ben plantat</i> 69
<i>Per tot quant cal mantenir</i> 62	<i>P'a lo qu'hajes de mantindre</i> 48
<i>Marxant de fret á calent</i> 93	<i>Anant de fret á calent</i> 78
<i>No vullas del masover</i> 25	<i>No vullgues del culliter</i> 17
<i>Puix essent massa exígent</i> 25	<i>Que sent tú masa exigent</i> 17
<i>Fes que no hi estiga massa</i> 25	<i>No deixes que estiga masa</i> 16
<i>La sement massa enterrada</i> 39	<i>La llavor masa colgada</i> 28
<i>Senya es que 's massa abundosa</i> 66	<i>Coneixerás qu'está masa</i> 53
<i>L' arbolat fer massa espés</i> 76	<i>L' arbolat fer masa espés</i> 60
<i>Si n' tè massa sol morir</i> 77	<i>Si en té masa, sòl morir</i> 62
<i>Nols pots massa aproximar</i> 99	<i>Masa pròp no 'ls pòts posar</i> 88
<i>Te puga may degradar</i> 15	<i>Puga enjamay degradar</i> 5
<i>Ben menat s' es reparat</i> 88	<i>Se repòsa ben cuidat</i> 74
<i>mes ó menos gruixuts</i> 39 n1	<i>mes ó meng prims</i> 28 n
<i>Engreixa ab menos menjar</i> 63	<i>L'ull del amo en meng menjar</i> 49
<i>Tè molt mes llarga durada</i> 108	<i>Te mol mes llarga durada</i> 105
<i>Deurás gastar molt diner</i> 99	<i>Gastarás molt de diner</i> 88
<i>Per mosso, parent ó amich</i> 117	<i>Si vòls tindre mal sirvent</i> 104
<i>Estalvían gran multuras</i> 98	<i>Aforren moltes moltures</i> 87
<i>Tè l' horta necessitat</i> 98	<i>Es p'al hòrt necessitat</i> 87
<i>De novedats per lo fum</i> 21	<i>De novetats per lo fum</i> 11
<i>Si empero s' fa á vall obert</i> 95	<i>Com la que es fá á vall ubèrt</i> 80
<i>Vòl l' oliver lo rigor</i> 82	<i>La olivera vòl rigor</i> 68
<i>Simbol de pau l' oliver</i> 82	<i>De pau la olivera signe</i> 68
<i>Hi va molt bè l' oliver</i> 83	<i>Li vá molt bé a la olivera</i> 69
<i>Sens ordre y activitat</i> 106	<i>Sens' orde y activitat</i> 93
<i>Pages, que pren á interés</i> 19	<i>Llaurador qu'ampra dinés</i> 18
<i>Lo Pages poch instruí</i> 20	<i>L'hortolá pòch instruí</i> 87
<i>Dirá lo Pages discret</i> 21	<i>Dirá el llaurador discret</i> 12
<i>Lo Pages que s' en ven la palla</i> 56	<i>Llaurador que ven la palla</i> 44
<i>Lo Pages que 's ben casat</i> 108	<i>El llaurador ben casat</i> 103
<i>La Pagesa filadora</i> 115	<i>Sempre té la llauradora</i> 103
<i>Sovint lo deus palejar</i> 112	<i>Procural bé traspalar</i> 94
<i>Qui empero planta à parpal</i> 94	<i>Mes si plantes á perpal</i> 80
<i>Lo plantiu fet ab parpals</i> 94	<i>La plantá feta á perpals</i> 80
<i>No ho farà pas quant voldrá</i> 34	<i>No ho farà quan éll voldrá</i> 24
<i>No n' vaja pas á comprar</i> 63	<i>Que no se fique á comprar</i> 49
<i>En lo estiu no regues pas</i> 72	<i>No regues en el estiu</i> 57
<i>Si no t' fas pas lo planter</i> 99	<i>Si no te fas el planter</i> 88
<i>No tema passarho estret</i> 111	<i>No tema pasarho estret</i> 94
<i>Sia ja lo fret passat</i> 75	<i>Cuant el fret haja pasat</i> 60
<i>Passat lo mes de Janer</i> 79	<i>Pasat el mes de Jiner</i> 64
<i>Passat lo mes de Janer</i> 93	<i>Pasat el mes de Jiner</i> 79
<i>Dotse passos medirá</i> 86	<i>Conta sempre dotse pasos</i> 73
<i>Dins lo camp pedras deixar</i> 56	<i>Les pedres deixar estar</i> 44
<i>No judiques pel color</i> 23	<i>No jusgues per el color</i> 14
<i>Si un lloc fas pèls instruments</i> 101	<i>Tenint llòch p'als instruments</i> 90

<i>Y fins per ser sabater</i> 20	<i>Y hasta p'a ser sabater</i> 10
<i>Per tenir bè lo femer</i> 48	<i>P'a arreglarte bòn femer</i> 37
<i>Per los mallols escapsar</i> 96	<i>Para tallar l'eixarment</i> 80
<i>Per cavar y majencar</i> 97	<i>P'á cavar com p'á llaurar</i> 81
<i>Per proveír son palau</i> 104	<i>P'á proveir son palau</i> 92
<i>Per los camins vehinals</i> 117	<i>Pera els camins veinals</i> 16
<i>Per medi de lo rasclar</i> 35	<i>En el rasgle ho podrás fer</i> 25
<i>Los suchs millors perderás</i> 47	<i>Els millors suchs els pedrás</i> 37
<i>Pot tambe perdrer un bou</i> 108	<i>Pèdre també pot un bòu</i> 98
<i>Que pérduas pot soportar</i> 21	<i>Qui pòt pèrdues soportar</i> 12
<i>Lo trull net, fora peresa</i> 101	<i>El trull net, ¡fòra perea!</i> 90
<i>Es sabut que lo perer</i> 80	<i>Es sabut que la perera</i> 65
<i>Mil pestras entre ton gra</i> 103	<i>Mil pèstes entre ton grá</i> 91
<i>Mentres que l' arbre es petit</i> 75	<i>Pero mentres son chiquets</i> 60
<i>Ab petit guany y sovint</i> 111	<i>Guañ chiquet pero asovint</i> 101
<i>Poca pérdua y petit guany</i> 111	<i>Pòca pérdua y chiquet guañ</i> 101
<i>Petita renda traurás</i> 24	<i>Chiqueta renda traurás</i> 14
<i>En la pissarra argilosa</i> 92	<i>De la pisarra argilosa</i> 78
<i>No hi deixe de fer plantiu</i> 74	<i>No deixes de fer plantada</i> 59
<i>No li plau res extremat</i> 82	<i>No li agrà res extremat</i> 68
<i>Puix plujas, vents, sequedats</i> 47	<i>Que plujes, vents, sequetats</i> 37
<i>Poch á poch hi deus anar</i> 49	<i>Poquet á pòch has de anar</i> 38
<i>no va bè sobre l' pomer</i> 80	<i>no empèlta bé en la pomera</i> 65
<i>Y en las prácticas rurals</i> 113	<i>Y en les práctiques rurals</i> 96
<i>Qui del clima precindeix</i> 29	<i>Qui del clima presindix</i> 21
<i>L' oliva deu ser premsada</i> 89	<i>Les olives á prensarles</i> 75
<i>No presses may lo caball</i> 60	<i>May apretes al caball</i> 46
<i>Més producto que en Janer</i> 88	<i>Mes producte que en Jiner</i> 75
<i>Sols pot dir no produeix</i> 91	<i>Si p'algú no produix</i> 77
<i>Prompte se veu atrassat</i> 25	<i>Et vorás pronte atrasat</i> 14
<i>Se n' trau mes prompte lo such</i> 94	<i>Se li trau mes pronte el suc</i> 80
<i>Prompte será arruinada</i> 97	<i>Pronte estará arruinada</i> 81
<i>Prompte l' terreno ha emprobrit</i> 98	<i>L'hòrt vorá pronte empobrit</i> 87
<i>La rata prompte hi fa niu</i> 104	<i>La rata pronte fa niu</i> 92
<i>Si lo fems vols ben pudrit</i> 48	<i>Si vòls el fem ben podrit</i> 37
<i>Vajan pudridas al camp</i> 51	<i>Ben podrits tenen qu'estar</i> 41
<i>Puix representa al Senyor</i> 113	<i>Ya qu'está en llòch del señor</i> 96
<i>Puix l' arbre ab sa vestidura</i> 74	<i>Pos l' abre en sa vestidura</i> 59
<i>Fent los quadrats ben iguals</i> 66	<i>Fent els cuadros ben iguals</i> 53
<i>D' una, ó d' altra qualitat</i> 65	<i>D'una ó atra calitat</i> 52
<i>D'una ó d' altra qualitat</i> 75	<i>De calsevòl calitat</i> 60
<i>Vol mes d' una qualitat</i> 94	<i>Vòl mes d'una calitat</i> 79
<i>com los naps, rabas etc.</i> 39 n1	<i>com els naps, rabes, etc.</i> 39 n
<i>Las ramas deus aclarir</i> 77	<i>Les rames deus aclarir</i> 62
<i>Y á son PARE l' REDEMPTOR</i> 16	<i>Y á son pare el Redentor</i> 5
<i>Petita renda traurás</i> 24	<i>Chiqueta renda traurás</i> 14
<i>Que sols dos rendas tenía</i> 105	<i>Que sòls dos rentes tenia</i> 100
<i>Tot auCELL ne fa repás</i> 39	<i>La menjen els taulains</i> 29
<i>Las brollas y s' reparteixen</i> 85	<i>Els brots y se repartixen</i> 71
<i>En rependrer moderat</i> 114	<i>Sent en reñir moderat</i> 108
<i>Si no l' veurás resclusit</i> 111	<i>Si no'l vòls vore escalfit</i> 94
<i>Es qui vol ser respectat</i> 114	<i>Serás molt ben respetat</i> 108
<i>No t' reque algun gasto fer</i> 48	<i>No te dòlga gastos fer</i> 37

No t' reque donchs mes gastar 60	No t' dòlga pues mes gastar 47
Ans no resolgas segar 42	Ans que resòlgues segar 31
Pèl riego societats... 72	Sobre el rec feu societat 57
Ha de ser lo rostollár 34	Ha de ser el rastollar 24
Anyadía l' sabi antich 105	Añadia el sábío antic 100
En lloch alt planta sarment 91	Puesto alt vòl l' eixarment 78
Puix que ni es bo tot sarment 93	Bò o ruin ser l' eixarment 79
MUDAR LA SEMENT 38	MUDAR LA LLAVOR 27
Cada any muda la sement 38	Cada añ muda llavor 27
La sement massa enterrada 39	La llavor masa colgada 28
Lo talp sens ulls també hi viu 104	Sego el talp també allí viu 92
Puix plujas , vents, sequedats 47	Que plujes , vents, sequetats 37
En sequiu , ni en humitat 82	Ni sequía ni humitat 68
Cap servey mes ben prestát 17	Ningun servisi major 8
Sia ja lo fret passat 75	Cuant el fret haja pasat 60
Que no hi sia aficionat 19	Que no sig a aficionat 9
En país que sia fret 96	En país que sig a fret 81
Sia en tot molt diligent 113	Sig a en tot molt diligent 96
Poch, sovint y variat 59	Y si á sovint y variat 46
Arbre sovint trasplantat 78	S' il trasplantes asovint 64,
La veurá molt mes sovint 102	La vorá mes asovint 91
Ab petit guany y sovint 111	Guañ chiquet pero asovint 101
Sovint deurá exêrcitar 113	Asovint eixersitar 96
Sufrirán molt tos mallols 97	Farán molt mal als mallòls 82
En axó está tot lo tacto 81	En això está tot lo tacte 67
Fesho en hibern y tardó 49	En l'hibern y en la tardor 38
Qui l' femer á l'ombra tè 48	Qu' il femer á l'ombra té 37
Pensa que tè molt valor 51	Que té pensa molt valor 40
Semblansa tè mes cabal 60	Té semblansa mes cabal 47
Puix si l' un no tè valor 62	Si laú [sic] no té valor 48
Si n' tè massa sol morir 77	Si en té masa, sòl morir 62
Plantant ample se tè augment 96	Plantant ample se té augment 81
Segur prou herba no tè 110	Pròu erba de cèrt no té 94
XARCOLAR Y TENIR LO CAMP NET 41	BIRBAR Y TINDRE EL CAMP NET 30
Per tenir bè lo femer 48	Has de tindre bòn femer 36
Deu tenir gran probitat 113	Tindre deu gran probitat 95
Deus tenir sempre pagada 117	Tindre en salari corrents 103
De mesclar las terras bè 48	En mesclar les tèrres bé 38
Las terras poden ben fer 48	El de tèrres pòt bé ser 38
Tinchlo sempre un poch humit 48	Tinlo sempre un pòc humit 37
En manar tingas firmesa 114	En manar tingues firmea 107
Las tiras deuhèn distar 96	Les tireres ben plantaes 81
Tot seguit ho regarás 72	La regarás en seguida 71
Tot seguit de arreplegada 89	Acabat de arreplegarles 75
Quant tothom mana al plegat 114	Qu' aon tots manen nos fa res 108
Lo traball precipitát 31	El treball precipitat 21
Traball , saber, aigua y fems 98	El treball , l' aigua y els fems 87
Sens traball no s' guanya res 111	Sens treball no s' guaña res 98
TRABALLS 34 y 123	TREBALLS 24
Son los traballs mes cabals 66	Els treballs son mes cabals 53
Los traballs dirigitá 113	Els treballs dirigitá 96
De cada planta tractar 67	De cada planta tratar 54
Als mossos bon tractament 114	Als criats bòn tratament 108

<i>No l' deixes de trasvalsar</i> 90	<i>No l' deixes de trasegar</i> 76
<i>Si 'n vol traurer bon profit</i> 24	<i>Si 'n vòl traure bòn profit</i> 17
<i>Traurer mes del que pot fer</i> 25	<i>Traure mes que puga fer</i> 17
<i>L' economia es tesor</i> 105	<i>La economía es tesor</i> 100
<i>carnós, sólido com las trufas</i> 39	<i>carnós y dur, com les criadilles</i> 28
<i>Verticals y tuberosas</i> 39	<i>Verticals y tuberoses</i> 28
<i>Logrará umplir son graner</i> 115	<i>N'omplirá bé el seu graner</i> 98
<i>De vasos, tubos, teixits</i> 81	<i>De vasos, tubs y teixits</i> 67
<i>Puix si l' un no tè valor</i> 62	<i>Si laú [sic] no té valor</i> 48
<i>No hi vajas precipitat</i> 23	<i>No vajes precipitat</i> 13
<i>No cregas al venedor</i> 63	<i>Ni es fie del vendedor</i> 50
<i>Deus sempre ser venedor</i> 105	<i>Sino sempre vendedor</i> 100
<i>Gran ventatje ne prove</i> 48	<i>Gran ventaja es la qu' es té</i> 38
<i>Trufas, llegums y verduras</i> 98	<i>Que les llegums y verdures</i> 87
<i>La veurá molt mes sovint</i> 102	<i>La vorá mes asovint</i> 91
<i>Tot per sos ulls s' ho veurá</i> 113	<i>Tot per sos ulls ho vorá</i> 96
<i>De no, veurás ab dolor</i> 103	<i>Si no, vorás en dolor</i> 91
<i>¡Ja veurás quin hermós blat!</i> 70	<i>Ya vorás qu' hermosos blats</i> 55
<i>Lo vinyader avisat</i> 94	<i>El vinyater avisat</i> 79
<i>No vullas del masover</i> 25	<i>No vullgues del culliter</i> 17
<i>No vullas ser comprador</i> 105	<i>No vullgues ser comprador</i> 100
XARCOLAR Y TENIR LO CAMP NET 41	BIRBAR Y TINDRE EL CAMP NET 30

Per més que no apareguen pròpiament com a traducció, podríem encara afegir al nostre llistat aquells formes que se corresponen en l'una i l'atra llengua, és dir: les simples equivalències semàntiques. En el nostre llistat donarem de nou la paginació i senyalarem en el llatí *pàssim* 'per tot arreu' que la forma compareix en més de cinc llocs. Puix be, estes són les equivalències que ham pogut localitzar.

FAGES 1849a	BRUSOLA 1853
<i>aixís</i> <i>pàssim</i>	<i>aixina</i> 55 i 75
<i>amurgunat</i> 94 i 94 n	<i>morgonar</i> 79
<i>anasses</i> 36	<i>anara</i> 43
<i>aquest</i> 30n1, 47, 52n1, 53n1, 59n1	<i>esta</i> 61
<i>Arrenca</i> 41	<i>Arranca</i> 30
<i>atendrer</i> X	<i>atendre</i> 17
<i>blat de moret</i> 68 i 68n1	<i>dacseta</i> 55
<i>cansada</i> 45 i 64	<i>cansaes</i> 41
<i>comptes</i> 106	<i>conte</i> 24, 36, 72 i 85
<i>conrou</i> 65	<i>cultiu</i> <i>pàssim</i>
<i>convè</i> 44	<i>convé</i> 33
<i>a]cugulá]t</i> 41	<i>coúla</i> 31
<i>deber</i> 118	<i>DEURERS</i> 106 i 173
<i>destresa</i> 81	<i>destrea</i> 67
<i>dessucat</i> 65	<i>desucat</i> 20 i 52 <i>bis</i>
<i>disposát</i> 22	<i>dispòst</i> 66
<i>distingit</i> 43n1 i 53n1	<i>distinguir</i> 79

<i>dolent</i> 29 i 36	<i>ruin</i> 35, 79 i 83
<i>empobreix</i> 45	<i>empobrix</i> 9, 19, 35, 95 i 103
<i>enriqueix</i> 45	<i>enriquix</i> pàssim
<i>est</i> pàssim	<i>este</i> 58, 74, 85, 96 i 110
<i>excel·lent</i> 17n1, 44n1 i 90n1	<i>exelent</i> 39, 41 i 43
<i>experiencia</i> 22	<i>esperència</i> 62
<i>exposats</i> 83	<i>esposats</i> 68
<i>feina</i> 18n1, 26, 43, 112 i 115	<i>faena</i> 32 i 95
<i>femsada</i> 59	<i>femada</i> 14 i 26
<i>fou</i> 16n3, 57n1 i 109	<i>fon</i> 34
<i>grana</i> 80	<i>pepita</i> 65
<i>Jo</i> 88 i 89	<i>yo</i> pàssim
<i>judici</i> 39 i 93	<i>juí</i> 41
<i>llavors</i> 83	<i>entonces</i> 53, 69 i 73
<i>el</i> [neutre] 118	<i>lo</i> [neutre] <i>passim</i>
<i>Pendrer</i> 60	<i>pendre</i> 48
<i>penedit</i> 74	<i>arrepentir</i> 21, 79 i 114
<i>perdas</i> 54	<i>pèrga</i> 17
<i>peresós</i> 115	<i>pereós</i> 15 i 97
<i>pitjor</i> 43, 53, 65 i 67	<i>pijor</i> 13, 21 i 23
<i>pler</i> 118	<i>plaers</i> 5
<i>plantada</i> 74	<i>plantá</i> 60, 63 i 80 <i>bis</i>
<i>plet</i> 22 i 23	<i>pleit</i> 13
<i>professió</i> 15, 16n1 i 20	<i>profesió</i> 11
<i>quantitat</i> 67, 89, 102n1 i 110	<i>cantitat</i> 75
<i>rascla</i> 66	<i>rasgle</i> 25 <i>bis</i> i 53
<i>remourer</i> 58n1	<i>remoure</i> 55
<i>respectat</i> 27	<i>respetat</i> 108
<i>riquesa</i> 48 i 111	<i>riquea</i> 7, 15 i 97
<i>sos</i> pàssim	<i>sons</i> 7
<i>sortir</i> pàssim	<i>eixir</i> 62, 71 i 85
<i>tant sols</i> 21, 37 i 65	<i>tan sols</i> 30
<i>Tinch</i> 48 i 69	<i>tin</i> 35, 37 i 104
<i>tota hora</i> 72 i 115	<i>tot hòra</i> 112
<i>trasplantar</i> 16n3	<i>tresplantar</i> 61 i 85
<i>vendrer</i> 62 <i>bis</i>	<i>vendre</i> 9, 48 i 94
<i>viurer</i> 62	<i>viure</i> 45
<i>veurer</i> pàssim	<i>vore</i> 94
<i>xuclador</i> 79	<i>chupó</i> 64 i 69

Finalment hauríem de deixar fòra veus o locucions, ya siguen catalanes o valencianes, que segura, provablement o possible serien diferents en les dos llengües, pero la qual detallada justificació mos duria a un examen molt més extens. No és ixé ací l'objectiu del nostre treball, el qual, com diguérem, pretén a soles ser un chicotet avanç provisorio d'un futur estudi, adés *in fieri*, molt més complet i profund. En tot cas, potser valdrà la pena citar formes en principi pròpiament o exclusiva catalanes com ara i sempre *apud* FAGES [1849a] *abaurall* [60],

abi [59 n1], *al plegat* [114], *andá* [51, 52 n1 i 53 n1], *apropadas* [35],
aqueix [52 n1], *aquí* [37 n1, 43 n1, 67, 83 i 105], *aviát* ‘ràpidament’ [38, 45
i 72], *besabi* [57 n1], *blat de moro* [68 n1], *boll* [87], *branchs* [78, 79 i 86],
cledas [51 n1]), *cloxa* [58, 59 i 67], *complert* [95], *comptabilitat* [106 n1],
conrouar [24], *cortons* [46], *De bè á bè* [71], *diada* [70], *emplena* [109],
enderrera [29 i 42], *ensopega* [88], *enter* [23, 55 i 86], *escatidor* [86],
escatir [86 i 87], *escorxa* [81 i 82 n1 bis], *esgarrapadas* [28], *esguerra* [38
i 45], *espatllará* [108], *esparset* [68 i 69], *esser* [78 i 110], *faldat* [85],
fangar [36 ter], *farratje* [68 n1], *fench* [68 i 69], *Gaire* [77], *gripau* [103],
herba granada [68 i 69], *homes* [pàssim], *jayent* [53 n1], *líneas* [85],
llavoras [56 i 86], *llur* [12, 18 n1 i 91 n1 ter], *malal* [61], *medi*
‘instrument’ [XII, 26, 35, 40 i 51 n1], *Menestrál* [30 n1], *murcas* [90 n1],
obria [103], *obstacles* [94 n1], *oxígeno* [90 n1], *Pagesia* [57], *passia* [54
n1], *pérdia* [112], *pérdian* [82 n1], *planyias* [59], *plegats* ‘junts’ [68],
porcas [28], *Posau* [96], *quilmada* [89], *quissó* [104], *quitar* [49, 71 i 72],
rals [94], *rebás* [84], *recatxar* [95 n1], *remetias* [109], *rutllant* [104 n1],
sangrem [71], *sedeja* [63], *Ségol* [32], *so* ‘soc’ [116], *Tant bè* [96], *tant*
solament [68 i 76], *témias* [15], *terragadas* [85], *tarrós* [16 i 25],
trasladar [53 n1], *Vejeu* [71], *vermellet* [69], *vinguian* [81 n1], *Viscan*
[36]... o *uice uersa* formes exclusiva o pròpiament valencianes —i no del
català normatiu, en tot cas— com ara i sempre *apud* BRUSOLA [1853] *acás*
[35 i 97], *ahí* [78], *alfondats* [70], *algo* [69], *alqueria* [89 i 109], *amanega*
[55], *amontonar* [86], *aserter* [70], *asiento* [69], *basca* ‘calor sofocant’
[42], *boñigo* [41], *borregos* [36], *cèrdo* [110], *creixcut* [8 i 49], *Còrfes*
[40], *Deembre* [101], *desamparat* [18], *desmochar* [70 i 72], *eixe* [pàssim],
encara que [30], *escalfit* [94], *escardar* [60], *ésme* [11], *fanecá* [36],
fullarasca [42], *hortolá* [87], *jodío* [58 i 96], *llicsóns* [62], *montons* [43],
podader [64 i 85], *retony* [70], *segut* [113], *semana* [86], *senda* [89], *seua*
[64 i 106], *tindre de* [10, 55 i 96], *tindre que* [pàssim], *Tórnaten* [110 i
113], *veent* [112], *vullc* [14 i 56]...

Pareix, al cap i a la fi, que la traducció valenciana de Brusola que el
català RAFANELL [1988: 91] calificà com a “obreta irrellevant” i “indici de

secessionisme lingüístic” té una rellevància excepcional, sent una manifesta demostració de sobiranisme llingüístic congruent i insurgent².

REVISTA DE LA SOCIEDAD DE ESTUDIOS DE LENGUA Y LITERATURA

² Per a la realització d'est estudi l'autor no ha rebut cap subvenció de la Generalitat Valenciana ni de cap altra institució.

BIBLIOGRAFIA

- BRUSOLA, Román José [= R.J.B. ANÓNIMO], *El amic dels llauradors ó aforismes rurals*: València: Imprenta de Jusèp Rius, 1853.
- CABRERA, José María, *Vocabulario valenciano–castellano, ó colección de todas aquellas voces valencianas de más difícil equivalencia y que más difieren del castellano*, València: Impr. á c. de F. Campos, 1868.
- ESCRIG, José, *Diccionario valenciano–castellano*, Imprenta de J. Ferrer de Orga: València 1851, II voll.
- FAGES DE ROMÁ, Narcís, *Cartilla rural en aforismes catalans*, Figueres: Imprenta y Librería de Gregorio Matas de Bodallés, 1849a.
- FAGES DE ROMÁ, Narciso, *Aforismos rurales*, Figueres: Imprenta y Librería de Gregorio Matas de Bodallés, 1849b.
- LAMARCA, Luis, *Ensayo de un Diccionario Valenciano–Castellano*, València: Imprenta de J. Ferrer de Orga, 1839 [= València: París – Valencia, 2002].
- MARTÍ Y GADEA, Joaquín, *Diccionario general valenciano – castellano*, València: Imprenta de J. Canales Romá, 1891, II voll. [= València: París – Valencia, 1992].
- MARTINES, Josep, *El Valencià del segle XIX. Estudi lingüístic del Diccionario Valenciano de Josep Pla i Costa*, València – Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- PASTOR FUSTÉR, Justo, *Breve vocabulario valenciano–castellano sacado de varios autores*, València: Imprenta de José Gimeno, 1827.
- RAFANELL, August, “A propòsit d’una traducció valenciana dels *Aforismes rurals* de Narcís Fages de Roma”, *Caplletra* 3 (tardor 1988), pp. 83-94.
- RIBERA RIBERA, Josep, *El diccionari inèdit de C.M.G. en el panorama de la lexicografia catalana del segle XIX al País Valencià. Estudi lingüístic i edició*, València: Universitat de València, 2015.
- ROSANES, Miguel, *Miscelánea que comprende vocabulario valenciano–castellano...*, València: Imprenta de Jose Maria Ayoldi, 1864.

REVISTA DE LA SOCIEDAD DE ESTUDIOS DE LENGUA Y LITERATURA